

ДЬОМКІНА О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФАХОВА МОВА У ПРОФЕСІЙНІЙ СУДОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ (на матеріалі слухань у верховному суді США)

У статті розглядаються особливості комунікації на судових засіданнях за участю висококваліфікованих юристів, виділяються основні лексичні та структурно-граматичні характеристики фахової мови права у професійній судовій комунікації.

Ключові слова: фахова мова права, судове засідання, судова лінгвістика, професійна комунікація.

В статье рассматриваются особенности коммуникации на судебных заседаниях с участием высококвалифицированных юристов, выделяются основные лексические и структурно-грамматические характеристики профессионального юридического языка в профессиональной судебной коммуникации.

Ключевые слова: профессиональный юридический язык, судебное заседание, судебная лингвистика, профессиональная коммуникация.

The article looks into the peculiarities of communication during the court proceedings with the participation of highly-qualified lawyers. The author identifies the main lexical and structural-grammatical characteristics of the language of law in professional communication.

Key words: language for specific purposes (legalese), court argument, forensic linguistics, professional communication.

Сучасна лінгвістика значно розширила коло своїх досліджень, залучивши до нього всі аспекти мовленнєвої діяльності та мовленнєвої взаємодії. Одним із напрямів лінгвістичних розвідок, що активно розвиваються в останнє десятиріччя, є інтерес до складного соціального феномену права, що розглядається як особливий вид комунікації, який реалізується засобами мови.

Мова права завжди цікавила як мовознавців (Л. В. Правикова, М. М. Мущиніна, Н. Н. Іванкіна, П. Тієрмса), так і власне самих правників (Ю. Ф. Прадід, М. Л. Заїченко, Дж. Гіббонс). Проте, дослідження зосереджувалися, в основному, на синтаксисі та значенні слів у письмових документах. **Актуальність** вивчення особливостей використання фахової мови права на судових засіданнях Верховного Суду США пов'язана із тим, що саме судовий дискурс вважається місцем реального функціонування мови, адже "функція суду та його істинна роль полягає у інтелектуальному процесі розпізнавання права не *in abstracto*, а *in concreto* – у

обстановці та умовах тих приватних випадків життя, в якій право має віднайти своє втілення” [1:136].

Метою дослідження є виявлення та аналіз лексичних та структурно-граматичних особливостей професійної комунікації на судових засіданнях Верховного Суду США.

Лінгвістичні дослідження останніх років підтверджують, що прагматичний аспект вивчення юридичного дискурсу охоплює специфіку юридичного професійного мислення [3:150]. Спілкування на судовому засіданні можна вважати спеціальною комунікацією, яка визначається як комунікація у певній окремій сфері науки, техніки, мистецтва тощо, що відбувається за участю спеціалістів цієї сфери. Спеціальна комунікація має дві характерні ознаки: 1) тексти цієї галузі тематично пов’язані з відповідною сферою та насичені спеціальним, незагальноприйнятими термінами; 2) адресат та адресант комунікації мають спеціальну підготовку, що передбачає наявність у них спеціальної освіти [4:58].

Американські дослідники Р. Сколлон та С. В. Сколлон пропонують розрізняти терміни “професійне спілкування” (professional communication) та “спілкування професіоналів” (communication of the professionals). Згідно з думкою цих дослідників, професійне спілкування відбувається між особами, для яких спілкування є основним аспектом професійної діяльності, в той час як спілкування професіоналів передбачає спілкування осіб певної професії [5:3].

На нашу думку, до комунікації на судовому засіданні Верховного Суду США (далі ВС) цілком обґрунтовано можуть застосовуватися терміни “спеціальна комунікація”, “професійне спілкування” та “спілкування професіоналів”, оскільки всі учасники судової комунікації на засіданнях ВС не тільки мають юридичну освіту, а й, безперечно, можуть вважатися комунікантами-професіоналами [6:212].

Психологами та лінгвістами встановлено, що для успішної комунікації в першу чергу необхідне взаєморозуміння між комунікантами. А розуміння виникає тоді, коли співрозмовники використовують однаковий мовний код, якщо канал зв’язку не заблоковано, а комуніканти можуть правильно кодувати та декодувати інформацію, тобто володіють спільною системою

кодифікації та декодифікації. Виконання цих умов має відношення до процесів вербалізації та розуміння [7:38].

Спільний мовний код передбачає належність комунікантів до однієї лінгвокультури. Взаємодія суб'єктів комунікації, які є представниками тієї самої лінгвокультурної спільноти (субспільноти) є успішнішим, оскільки їх мовний код збігається більшою мірою, ніж код представників різних лінгвокультур [8:15]. Тому для спілкування на засіданнях вживається фахова мова. У сучасній науковій літературі вживається поняття “фахова мова” (рос.: ЯСЦ – язык для специальных целей, англ.: LSP – Language for Specific Purposes, нім.: Fachsprache). Говорячи про спеціальну мову, ми маємо на увазі “підмову” всередині всезагальної мови, що виділяється предметом спілкування [9:43]. В лінгвістичному плані така спеціальна мова відрізняється не тільки термінологічною насиченістю у певній сфері (лексичний рівень мови), а й має ряд інших специфічних ознак (на всіх мовних рівнях).

Мова права є вузькопрофільною терміносистемою, що оформилася паралельно з формуванням інститутів права, включаючи формування процедур, ролей, моделей, поведінки учасників судових процесів [6:211]. Мова права як цілісна знакова (вербальна) система, покликана адекватно відобразити правову дійсність сучасного суспільства, підлягає структуруванню насамперед за існуючими джерелами права, що дозволяє умовно окреслити її ієрархізовану модель: мову правової доктрини, мову закону, мову процесуальних актів, мову міжнародних договорів, угод, декларацій та професійну мову юристів [10:99]. Всередині професійної групи аспекти мови юриспруденції спрямовані на забезпечення ясної та точної комунікації. Це стосується насамперед юридичного вокабуляра. На думку багатьох авторів, використання термінів дозволяє в одному слові або в короткій фразі виразити те, для чого в іншій ситуації спілкування необхідні були б довгі пояснення [11:94].

Як відзначає відомий дослідник мови права П. Тієрмса, усна мова права та мова правових текстів дуже відрізняються. Найочевидніші фахові характеристики – вживання архаїзмів, подовжених та ускладнених речень, використання пасивних конструкцій – виразно виявляються у писемному тексті (законі, указі, судовому рішенні тощо). Усна юридична англійська мова,

взагалі, значно менш формальна. Найбільш формальним типом юридичного дискурсу П. Тіермса вважає усне винесення англomовним суддею судового вироку [12].

Традиції та стратегічна орієнтованість спілкування на судових засіданнях ВС зумовлює наявність у мові їх учасників великої кількості специфічних рис, які зазвичай маркуються дослідниками як характеристики писемних юридичних текстів. Назвемо декілька з них. Найважливіша риса, що відрізняє мову професійних юристів на судових засіданнях ВС – термінологічна насиченість. В юридичній терміносистемі існує “особливий розподіл структурно-поняттєвих, дериваційних, лексичних одиниць і функціональних параметрів, які мають особливі ознаки та закономірності, значущі для сфер юридичної діяльності, в яких вони функціонують” [13:25]. Вплив юридичної терміносистеми, що висуває специфічні вимоги до мови та мовлення на судовому засіданні, визначається загальною особливістю юридичного дискурсу [14:136].

На засіданнях ВС адвокати зазвичай використовують значну кількість термінів, наприклад, *tort plaintiff, procedural protection, appellate jurisdiction, assault, a burden of proof, defamation, injunction, property enjoyment, hearsay evidence, malicious prosecution, writ, court remedies, insolvency* тощо. За наявності декількох термінів на позначення одного і того самого явища перевага зазвичай надається більш формальній лексичній одиниці. Наприклад, існують декілька лексем на позначення вироку суду або судового рішення: *judgement, verdict, desicion, condemnation, adjudication*. Адвокати, які виступають, звертаються до останнього терміна (напр., справа № 07-1315), вживання якого у повсякденному спілкуванні дуже обмежене. Якщо взяти ряд синонімів на позначення поняття “подружжя”: *marriage, matrimony, conjugality, wedlock*, то юристи послуговуватимуться останньою лексемою, яка вважається формальною лексичною одиницею.

У мовленні учасників судового засідання спостерігається також використання архаїзмів (напр., *voir doir*) та значної кількості термінологічних висловів латинського походження: *habeas corpus, amicus curiae, reas judicata, sua sponte, ex parte, dicta, pro bono* тощо, а також частотне вживання латинських фраз: *actiones juris* – юридичні акти; *de lege lata* – з точки зору чинного закону; *alias* –

інакше; *a priori* – у відповідності до відомого раніше; *ad rem* – до діла; *status quo* – у попередньому стані; *ad oculos* – наглядно, своїми очима; *casus improvisus* – непередбачений випадок; *in pleno* – у повному складі тощо.

В синтаксично-граматичному аспекті мова права характеризується подовженими реченнями, ускладненими другорядними членами, різноманітними засобами, що виражають логічні зв'язки, та прямим цитуванням (законів, статутів, Конституції, судових прецедентів та інших правових джерел) [12:3]: The statute, which is reproduced at the appendix of the petition, at 88(a), says that there is no mandatory compensation for, quote, “walking to and from the actual place of performance of the principal activity or activities which such employee is employed to perform” (04-698).

Основоположним принципом юридичного дискурсу є об'єктивність подачі інформації, яка забезпечується домінуванням пасивних конструкцій. Наприклад: 1) the price regulation provision also can be naturally understood. 2) One is the question that was presented in the petition ... for collective process has been determined, the sole plaintiff loses the case (11-1160).

Це пов'язано з так званим “безособовим” стилем юристів [12]. Типовим прикладом якого є також уникнення займенників першої та другої особи однини. Слід відзначити, що представники сторін, як правило, використовують займенник “We”: “All we are saying is that ...”, “We think that's the appropriate response ...”, оскільки говорять від імені осіб, яких представляють.

Це також підтверджує той факт, що мові адвокатів та суддів притаманний найменший ступінь “включеності”. Вживання займенника МИ (WE) замість Я (I) дозволяє мовцю підвищити значущість свого “Я” (саме таке “ми” вживається у мовленні високопоставлених осіб) [15:228]. Що стосується суддів, то вони зазвичай також схильні вживати традиційне *The Court (This Court)* замість займенника I, що створює ефект об'єктивності та авторитетності, легітимуючи таким чином судову систему країни [12]: This Court has said that Article III's case and controversy requirement demands ... (11-1059).

Однією з форм вираження безособовості стилю є особлива тема, де тема – це думка, що представлена конститuentом на початку

речення [16:4]. У висловлюваннях юристів тема зазвичай не персоніфікована, наприклад: *the case, the doctrine, the provision, the fact, the evidence*: MR. HORWICH: The State Action Doctrine provides a defense to a Federal antitrust suit (11-1059).

Прескриптивний характер нормативно-правового регулювання в судовому дискурсі передається за допомогою дієслівних структур зі значенням модальності необхідності та модальності можливості: MR. HORWICH: Now, that policy must be expressed in mandatory or compulsory terms (11-1160).

Спостерігається частотне використання модальних допоміжних дієслів (*may, might, would, could, should*) та прикметників у ролі модальних ад'юнктів (*obviously, really, possibly, likely*) для вираження того чи іншого ступеня впевненості мовця: MR. HORWICH: I mean, we have this concern – obviously, we have a concern here that without – and this is detailed, very clearly (11-1160). При цьому для деяких допоміжних модальних дієслів характерним є особливе використання, так, наприклад, дієслово *should* виражає обов'язкові наслідки судового рішення: MR. YANG: And if there are plaintiffs similarly situated, the case should proceed (11-1059).

Характерним є використання перформативних конструкцій з епістемічними дієсловами *think, believe, mean*:

MR. MANN: But we don't think that the mootness of the case flows from Rule 68 (11-1059).

Отже, оскільки всі учасники судового засідання ВС є юристами за фахом та комунікантами – професіоналами, спілкування в залі суду визначається нами як спеціальна комунікація або професійне спілкування. Ядро спеціальної комунікації на судових засіданнях становить фахова мова (мова права, юриспруденції, правнича мова, *legalese*), використання якої забезпечує спільність мовного коду всіх учасників засідання.

Проведене дослідження дозволяє виділити такі основні особливості професійної комунікації на судових засіданнях Верховного Суду США як уживання юристами значної кількості термінів латинського походження та архаїзмів, домінування пасивних конструкцій, уникненням займенників першої та другої особи однини, представлення теми через конститuent у ініціальній

позиції речення, особливе використання низки модальних дієслів, вживання перформативних конструкцій з епістемічними дієсловами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гредескул Н. А. К учению об осуществлении права. Интеллектуальный процесс, требующийся для осуществления права / Н. А. Гредескул. – Харьков, 1900. – С. 136.
2. Chimombo M. The Power of Discourse: An Introduction to Discourse Analysis / M. Chimombo, R. L. Roseberry. – London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1998. – 438 p.
3. Попова Л. Е. Юридический дискурс как объект интерпретаций (прагматический и семантический аспекты): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Лариса Евгеньевна Попова; Кубанск. гос. ун-т. – Краснодар, 2004. – 166 с.
4. Иванов Л. Ю. Теоретический аспект исследования дискурса и текста в применении к области специальных коммуникаций / Л. Ю. Иванов // Вісник Харківськ. нац. ун-ту. – Серія філологія: “Філологічні аспекти дослідження дискурсу”. – 2001. – Вип. 33. – С. 57–61.
5. Scollon R. Intercultural Communication: A Discourse Approach / R. Scollon, S. W. Scollon. – Malden, Man: Blackwell Publishers, 2001. – 316 p.
6. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации (на материале совр. англ. языка): дис. ... доктора филол. наук: 10.02.04 / Алла Дмитриевна Белова; Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 443 с.
7. Гулакова И. И. Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения: дис. ... канд. филол. наук / И. И. Гулакова; Орловск. гос. ун-т. – Орел, 2004. – 150 с.
8. Третьякова В. С. Речевой конфликт и аспекты его изучения [Электронный ресурс] / В. С. Третьякова // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. – Режим доступа до статті: <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/11.ru.shtml#11>.
9. Муциніна М. М. Язык права как специальный язык / М. М. Муциніна // Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. [“Право і лінгвістика”], (Сімферополь-Ялта, 23–26 вересня 2004 р.) / гол. ред. В. С. Венедиктов. – Сімферополь: Доля, 2004. – С. 39–45, [1].
10. Онуфрієнко Г. С. Термінологічний знак у мові права: дериваційні параметри і тенденції / Г. С. Онуфрієнко // Матеріали V Всеукр. наук.-метод. конф. [“Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика”], (Донецьк, 25–26 січня 2005 р.). – Донецьк: ДЮІ МВС, 2005. – С. 96–107.
11. Ускова Т. В. О неоднородном характере понятия “английский юридический дискурс” / Т. В. Ускова // Разновидности дискурса и обучение специальным языкам. – 2001. – С. 93–97.
12. Tiersma P. The Creation, Structure, and Interpretation of the Legal Text [Электронный ресурс] / P. Tiersma. – Режим доступа: <http://www.languageandlaw.org>.
13. Буянова Л. Ю. О семантико-понятийном модуле юридической терминологии / Л. Ю. Буянова, К. А. Шипков // Язык в мире и мир в языке. – 2001. – С. 45–48.
14. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К.: КГУ им. Т. Шевченко, 1997. – 311 с.
15. Николаева Т. М. Металингвистический иконизм и социолінгвістическая дистрибуция этикетных речевых стереотипов / Т. М. Николаева // Язык и культура: факты и ценности: К 70-летию Ю. С. Степанова / отв. ред. Е. С. Кубрякова, Т. Е. Янко. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – С. 225–234.
16. Правикова Л. В. Судебный дискурс: языковые аспекты / Л. В. Правикова // Вестник ПГЛУ. – 2003. – № 3. – С. 27–34.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. 04-698 – case № 04-698 Schaffer vs. Weast.
2. 11-1059-543i – Genesis Healthcare Corporation vs. Laura Symczyk.
3. 11-1160 – Federal Trade Commision vs. Phoebe Putney Health System [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.supremecourtus.gov>